

Kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle.

Asia: VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta.

Teema: Kestävän kehityksen edistäminen v. 2030 jälkeen.

Lausunnonantaja: professori Pekka Jokinen, Tampereen yliopisto.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta on pyytänyt minulta kirjallisen asiantuntijalausunnon yllä mainitusta valtioneuvoston selonteosta. Lausuntopyynnössä tarkennetaan: ”Valiokuntaa kiinnostaa erityisesti, miltä globaalin kestävän kehityksen projektin tila ja tulevaisuus näyttävät vuoden 2030 jälkeen (”beyond 2030”). Valiokuntaa kiinnostavat myös näkemyksenne siitä, miten kestävä kehitys voisi tai tulisi edistää pitkällä aikajänteellä.”

Olen käyttänyt lausuntoni materiaalina kyseistä valtioneuvoston selontekoa sekä tutkimuskirjallisuutta. Totean, että selonteko ei varsinaisesti katso ajallisesti Agenda2030:n tuolle puolen, mutta nostan siitä kuitenkin joitakin tärkeitä pitämiäni seikkoja, jotka liittyvät erityisesti omiin asiantuntijuusaloihini eli ympäristöpolitiikkaan, kestävyysmuutokseen sekä kaupunkeihin. Esitän kohteliaimmin seuraavan:

Agenda2030:n tavoitteet ovat toistaiseksi merkittävin kehitysaskel kansainvälisessä kestävän kehityksen politiikassa. Tavoitteet ovat kunnianhimoisia ja universaaleja, ja ne ilmentävät käytännössä kaikkien valtioiden sitoutumista kestäväan kehitykseen. Samalla kuitenkin tunnustetaan, että maiden kansalliset olosuhteet ja kontekstit ovat keskenään erilaisia. Toisaalta kaikki Agenda2030:n tavoitteet eivät ole niin suoraviivaisia ja helposti tulkittavia kuin miltä ne päällisin puolin saattavat näyttää. Osa SDG-indikaattoreista (yht. 169) sisältää tulkinnanvaraisia käsitteitä, mikä on tärkeää huomata indikaattoreita käytettäessä. Kaikkiaan indikaattoreilla on kuitenkin hyödyllinen rooli kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanossa, koska ne tekevät tavoitteiden operationalisoinnista näkyvää ja mahdollistavat määrälliset analyysit.

Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää kestävän kehityksen monitieteisen luonteen perusteella, että (1) tarvitaan innovatiivisia siirtymävaiheita, jotta eri maat voivat pääsevät eteenpäin ja (2) on tehtävä yhteistyötä globaalissa mittakaavassa. Vaikka eri maiden pitää kehittää omia polkujaan suhteessa kansallisiin tavoitteisiinsa, nämä polut eivät pitäydy rajoissa ja kulttuureissa. Ihmisten hyvinvoinnin ja erilaisten ekosysteemipalveluiden säilyminen pitkällä aikavälillä edellyttää radikaaleja, systeemisiä muutoksia arvorakenteissa, tuotanto- ja kulutusmalleissa sekä monitasoisissa hallintajärjestelmissä.

Kestävän kehityksen tavoitteet voivat ratkaisevasti vauhdittaa yhteiskunnallisia muutoksia avaten mahdollisuuden luoda tarvittavat normit, instituutiot ja kannustimet yhteiskunnallisille innovaatioille. Tämä kuitenkin edellyttää, että SDG:iden täytäntöönpanoa ohjaa olemassa oleva tietämys yhteiskunnallisten muutosprosessien dynamiikasta ja rajoituksista. Vaikka kestävän kehityksen tavoitteet eivät ymmärrettävästi voi ”ennustaa” innovaatioita, ne voivat luoda erilaisia innovaatiotiloja. Kestävyys-siirtymiä ja -transitioita käsittelevässä kirjallisuudessa käytetään käsitettä lokero (’niche’) kuvaamaan tällaisia tiloja, joissa sosiaalisia innovaatioita luodaan, testataan ja kehitetään.

Globaali SDG-indeksin vertailu osoittaa, että edes kestävän kehityksen suhteen edistyneimmät maat, käytännössä Pohjoismaat, eivät ole onnistuneet siirtymään muutospolulle, joka johtaisi kaikkien kestävän kehityksen seitsemäntoista tavoitteen aitoon saavuttamiseen vuoteen 2030 mennessä. Tutkimukset ovat varoittaneet, että monia kestävän kehityksen tavoitteita ei välttämättä saavutetakaan edes vuoteen 2050 mennessä nykyisillä kehityskuluilla. Koska ilmastonmuutoksen kiihtymisen, biologisen monimuotoisuuden hupenemisen sekä eriarvoisuuden lisääntymisen kaltaisten ja toisiinsa liittyvien ilmiöiden odotetaan vaikuttavan yhä enemmän maailmanlaajuiseen kehitykseen, on myös kysytty: mitkä ovat todennäköiset seuraukset, jos kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttaminen epäonnistuu vuoteen 2030 mennessä?

Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamatta jättäminen vaikuttaa suurella todennäköisyydellä kielteisesti miljardeihin ihmisiin eri puolilla maailmaa radikalisoiden köyhyyttä ja ekologisia ongelmia. Tämä kohdistuisi erityisesti haavoittuvaan ns. kolmanteen maailmaan. Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamatta jättämisestä aiheutuvat haitat viittaavat yksinkertaisesti siihen, että niiden täytäntöönpanoon vaikuttaviin erilaisiin tekijöihin on kiinnitettävä enemmän huomiota. Tarvitaan myös kriittisiä analyysejä ja arviointeja siitä, missä määrin ja millä keinoin eri kestävän kehityksen tavoitteita on laitettu täytäntöön. Edelleen pitäisi selvittää tavoitteiden oikeudenmukaisuusseurauksia etenkin sellaisille talouden aloille ja väestöryhmille, joiden toimeentulo riippuu voimakkaasti luonnonvaroista ja ekosysteemipalveluista.

Havaintoja valtioneuvoston selonteosta:

Suomi on osoittanut sitoutuneensa johdonmukaisesti Agenda2030:n tavoitteisiin, esimerkiksi politiikkoja integroivien, hallinnonalojen välisten koordinoitirakenteiden avulla. Vaikka Suomi on edelläkävijä kestävyysvertailuissa, sillä on huomattavia haasteita etenkin ekologiseen kestävyyyteen liittyvien SDG:iden toteuttamisessa. Esimerkiksi Suomen luonnon monimuotoisuus on uhattuna elinympäristöjen pirstoutumisen ja voimaperäisten metsätalouskäytäntöjen vuoksi. Ilmastopolitiikassa päästövähennysura on merkittävässä vaikeuksissa nettohiilinielujen radikaalin vähentymisen seurauksena.

Selonteossa todetaan aivan oikein, että kiertotalouden tila on Suomessa korkeintaan eurooppalaista keskitasoa. Suomen kiertotalouden strategisen ohjelman tavoitteet ovat kiertotalouden

edelläkävijämaana olleet kunnianhimoisia ja relevantteja, mutta tavoitteita ei selvästikään saavuteta nykyisillä toimilla (vrt. s. 55). Tilanne muistuttaakin vuosituhaten taitteen ”informaatioyhteiskunnan” kansallista tilannetta. Hetken Suomi oli maailman johtava maa informaatioyhteiskuntakehityksessä, mutta etuasema ja -tilanne menetettiin puutteellisilla poliittisilla ratkaisuilla ja tukitoimilla. Valtioneuvoston selonteossa kiertotalouden tilanne tunnistetaan, mutta kiertotalouden katalyyttien tunnistus ja tilanteen parantamisen toimet jäävät sen sijaan vaatimattomiksi. Nähdäkseni kiertotalouden strateginen ohjelma on hyvä pohja suhteessa kestäväan kehitykseen, mutta sitä olisi tarpeellista laajentaa kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan suuntaan vahvistamalla kiertotalouden sosiaalisia komponentteja taloudellisten ja ekologisten komponenttien ohessa.

Ilmastomuutokseen sopeutumisen, biologisen monimuotoisuuden ylläpitämisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kaltaisten monimutkaisten kysymysten käsittely edellyttää koordinoitua kansainvälistä yhteistyötä. Toisaalta monimutkaisia ongelmia koskevia maailmanlaajuisia kestävyystavoitteita on pystyttävä kääntämään paikallisiksi mahdollisuuksiksi ja kansalaisten arjen asioiksi. Tällä perustella kaupunkia voidaan pitää jopa tärkeimpinä kestävyystoimijoina, koska ne ovat sekä monien voimavarojen keskittymiä että välittömästi kansalaisten arkisen toiminnan areena. Tätä kaupunkien roolia kannattaa – kaupunkien erilaisuudet omine vahvuuksineen tunnistavan – kaupunkipolitiikan keinoin edelleen vahvistaa. Kaupunkien ja paikallisen tason proaktiivisen ilmastopolitiikan kannalta kuntien ilmastopoliittisen suunnittelun heikentäminen on epä johdonmukainen toimi (s. 60).

Kestävän kehityksen tavoitteiden kokonaisuuden ja sen toimeenpanon on perustuttava laajaan osallistumisprosessiin ja osallistavaan tulevaisuuskuvaan, joka nojaa tieteen ja yhteiskunnan toimijoiden väliseen keskusteluun. Tämä edellyttää riippumattomia toimijoita, joiden tehtävänä on seurata kestävä kehityksen edistymistä ja tuottaa relevanttia tietoa päätöksentekijöille. Tässä Suomen kestävä kehityksen toimikunnalla on keskeinen rooli. Toinen hyvin merkittävä toimijakenttä on eri alojen tiedepaneelit (mm. kestävyyspaneeli, ilmastopaneeli, luontopaneeli). Näiden eri paneelien autonomisen aseman turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää tiede-politiikka -vuoropuhelun ja tietopohjaisen päätöksenteon jatkuvuudelle.

Tampere 24.3.2025

Pekka Jokinen
ympäristöpolitiikan professori, Tampereen yliopisto